

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TA'LIM SIFATINI BAHOLASHNING AHAMIYATI

Hamrayeva G.R.

Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

E-mail: guli28@inbox.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14799807>

Annotatsiya

Ushbu maqolada raqamli ta'lim muhitida ta'lim olayotgan talabalarning ta'lim sifat baholash ko'nikmalarini rivojlantirish modeli tamoyillari yoritilgan. Bundan tashqari, muallif tomonidan talabalarning dars mashg'ulotlarini tashkil etishda ta'lim tizimi sifatini oshirish strukturasi namuna sifatida ishlab chiqilgan. Ta'lim sifatining tarkibiy qismlari va ularning o'zaro bog'liqligi uchta asosiy komponenti, natija sifati, jarayon sifati, sharoitlar sifati haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Sifat, element, moddiy-texnika, jarayon, tarkibiy qism, rivojlantirish, struktura, tarkib, baho va baholash.

Annotation

This article outlines the principles of the model for developing skills to assess the quality of education in students studying in a digital educational environment. In addition, the author has developed a model structure for improving the quality of the education system when organizing student classes. Information is provided on the components of education quality and their relationships, including three main components: the quality of the result, the quality of the process, and the quality of the conditions.

Keywords: Quality, element, material, process, component, development, structure, content, evaluation and analysis.

Аннотация

В данной статье излагаются принципы модели развития навыков оценки качества образования у студентов, обучающихся в цифровой образовательной среде. Кроме того, автором разработана модельная структура повышения качества системы образования при организации занятий студентов. Предоставляется информация о компонентах качества образования и их взаимосвязях, включая три основных компонента: качество результата, качество процесса и качество условий.

Ключевые слова: Качество, элемент, материал, процесс, компонент, разработка, структура, содержание, оценка и анализ.

Jahon yetakchi ta'lim muassasalarida bo'lajak mutaxassislarning sifatli ta'lim tizimi orqali kasbiy kompetentligini rivojlantirishga oid tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Shuningdek, mutaxassislarning kasbiy kommunikativ kompetentligini rivojlantirish uchun turli yangi mazmundagi didaktik shakllardan foydalanish, innovatsion tavsifdagi ta'lim vositalarini amaliyotga qo'llash, tahsil oluvchilarda motivatsion va kognitiv qiziqish doiralarini kengaytirishga ehtiyoj mavjud. Bu esa, ta'lim jarayonida sifatli akademik bilimlarni o'zlashtirish uni baholash texnologiyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq qilishni talab etadi.

Buning uchun sifat ta'limni rivojlantirish asosiy maqsadlaridan biri bo'lib bormoqda. Ta'lim sohasidagi bugungi kundagi bo'layotgan har qanday islohot ta'lim sifatini oshirish va uni baholashga qaratilgan. Bu zamonaviy ta'lim muhitida pedagogikaning va butun jamiyatning asosiy masalalaridan biridir. Shu nuqtai nazardan, oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish, talabalarning kasbiy ijodkorligini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish va mustaqil o'qib o'rganishlari uchun pedagogik shart-sharoitlar hamda zamonaviy axborot texnologiyalari muhiti bilan ta'minlash dolzarb bo'lib hisoblanadi.

Yurtimizda ta'lim tizimini rivojlantirishning hozirgi bosqichi mazmuni va metodikasiga, uning samaradorligini oshirishga sifat jihatdan yangi talablar qo'yimoqda. Shu talablardan kelib chiqqan holda yurtimizning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yo'nalishlariga hamda xalqaro standartlar talablariga mos keladigan sifatli ta'lim tizimini yaratish bo'yicha keng ko'lamlı yangi ishlar amalga oshirilmoqda.

2019 yil 6 sentyabrdagi PF-5812-son qarori, 2017—2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi, Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 iyundagi PQ-3775-son qarori talablari asosida ta'lim sifatini ijtimoiy-iqtisodiy sohalarda olib borilayotgan islohotlar talablariga muvofiq yuksak darajaga ko'tarish, shuningdek uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim sifatini nazorat qilishni yanada takomillashtirish, kadrlar tayyorlash sifati va o'quv jarayoni samaradorligining xolisona baholanishini nazorat qilish va ta'lim sifatini nazorat qilish yo'lga qo'yildi¹.

Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda "ta'lim sifati" tushunchasi keng talqin qilinmoqda. U ko'plab tushunchalar kontekstida ko'rib chiqiladi. Bu kontseptsiya ko'plab olimlar va tadqiqotchilarning izlanuvchilarning muhokama mavzusiga aylanmoqda. "Ta'lim sifati" tushunchasining mohiyatini aniqlash bo'yicha jadal izlanishlar olib borilmoqda. Bugungi kun ta'lim sifatini ta'minlashda sezilarli ta'sir ko'rsatadigan sifatning rolini aniqlash birinchi navbatda turadi.

Hozirgi zamon pedagogika fanida ta'lim, ta'lim jarayoni amalga oshiriladigan tizim sifatida qaraladi. Ta'lim tizim sifatida yaxlitlik, ichki o'zaro bog'liqlik, tashkilotchilik, ochiqlik va dinamiklik bilan ajralib turadi.

Ta'lim - bu mustaqil tizim bo'lib, uning vazifasi jamiyat a'zolarini tarbiyalash va tarbiyalashdan iborat bo'lib, muayyan bilimlarni (birinchi navbatda ilmiy), g'oyaviy-axloqiy qadriyatlarni, ko'nikmalarni va xulq-atvor me'yorlarini o'zlashtirishga qaratilgan.

Izlanishlarimiz natijasidagi ma'lumotlarga asoslanib, "ta'lim sifati" tushunchasini quyidagi elementlardan iborat tuzilma sifatida belgilash mumkin bo'ladi: "bilim, ko'nikma sifati", "aqliy-kognitiv va ijodiy qobiliyatlar sifati", "ta'lim sifati", talabalarning dunyoqarashi", "axloqiy va estetik madaniyat sifati" va boshqalar.

Biroq, bunday yondashuv o'rinli emas, chunki har qanday sifat tarkibiy qismlar to'plamining muntazam bog'lanishlariga bog'liq bo'lgan va ob'ektning mohiyatini shu

¹ <https://lex.uz/docs/-4500926>

bog'lanishlarda aniq ifodalaydigan muhim ishonchdir. Shuning uchun "ta'lim sifati" tushunchasini ko'rib chiqishdan oldin "sifat" toifasini ko'rib chiqish kerak.

"Sifat" tushunchasini tahlil qilish. Arastu sifatni barqaror va o'tkinchi xususiyat deb tushungan. Demokrit, Galiley sifatlarni sub'ektiv (shaxsni tushunishga qarab) va ob'ektiv (narsa bilan bog'liq jixati)ga ajratdi. Ingliz faylasufi J.Lokk obyektiv sifatlarni birlamchi, subyektiv sifatlarni ikkinchi darajali deb atagan. Kant «narsaning o'zida» va «biz uchun narsa» tushunchalari yordamida «sifat» kategoriyasi tushunchasini ishlab chiqdi².

"Sifat" atamasini "miqdor" atamasi bilan bog'liq rivojlanishini Gegel o'rganib, sifatning miqdorga nisbatan ustuvorligini tasdiqlaydi³. Aynan u o'lchov tushunchasidan foydalangan holda miqdorning sifatga o'tish qonunini shakllantirdi, bu erda o'lchov miqdoriy jihatdan bir sifat bilan boshqasi o'rtasidagi chegara sifatida namoyon bo'ladi.

Hegelning fikricha sifat aniqlikdir uning yo'qolishi bilan narsa o'z sifatini yo'qotganda, o'zi bo'lishni to'xtatadi, ya'ni u borliq bilan birlashtiriladi. Sifat standartlashtirilmagan, boshqa sifatga o'tishning chegarasi bor⁴.

Zamonaviy pedagogika fanida tadqiqotchilar "sifat" tushunchasiga ham ta'rif berishga harakat qilmoqdalar. Shunday qilib, I.Ya. Lerner «sifat»ni ob'ektning barqarorligi, doimiylikni tashkil etuvchi va uning muhim xususiyatini ochib beruvchi xususiyati sifatida belgilaydi⁵.

S.E. Shishov va V.A. Kalney sifatning ikki turini ko'rib chiqadi: mutlaq va nisbiy. Mutlaq sifat - bu narsaning eng yuqori standarti va uni yaxshilash mumkin emas. Nisbiy sifat, birinchidan, ishlab chiqaruvchi tomonidan belgilanishi mumkin bo'lgan standartlarga muvofiqligi yoki muayyan ob'ektga qo'yiladigan talablarga muvofiqligi, ikkinchidan, iste'molchining ehtiyojlarini qondirish, ya'ni real ehtiyojlarni qondirishdir⁶.

L.N.Davydova "sifat" deganda ob'ektning mohiyatini va uning boshqalardan farqini tavsiflovchi ma'lum xususiyatlar yig'indisi sifatida belgilaydi⁷.

Zamonaviy metodologiya talablari bilan bog'liq holda, "sifat" toifasi uni ishlab chiqish va qo'shishni talab qiladi. Bugungi kunga qadar ISO standartlashtirish bo'yicha xalqaro tashkilot quyidagi ta'rifni beradi: "Sifat - bu o'ziga xos xususiyatlarning talablarga muvofiqligi".

"Ta'lim sifati" tushunchasini tahlil qilish "Ta'lim" va "sifat" tushunchalariga asoslanib, ta'lim sifati ijtimoiy, iqtisodiy, pedagogik kategoriya sifatida qaralishini tushunish mumkin. "Ta'lim sifati" tushunchasiga uslubiy jihatdan ta'rif berishga nafaqat ta'lim tizimida, balki butun jamiyat taraqqiyotida muhim ahamiyatga ega bo'lgan ta'lim jarayoni va natijaning o'ziga xos xususiyati sifatida yondashish kerak. Shu sababli "ta'lim sifati" tushunchasini barcha obyektiv va subyektiv xususiyatlarni hisobga olgan holda kompleks ta'lim sifatida ta'riflash mumkin.

² Калдыбаев С.К., Бейшеналиев А.Б. Качество образовательного процесса в структуре качества образования. Успехи современного естествознания. – 2015. – № 7 – С. 90-97

³ Гегель. Сочинения. Т.14. – М., 1958. – 440 с.

⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Georg_Wilhelm_Friedrich_Hegel

⁵ Лернер И.Я. Качество знаний учащихся. Какими они должны быть? – М., 1978. – 208 с.

⁶ Шишов С.Е., Кальней В.А. Мониторинг качества образования в школе. – М.: РПА, 2010. – 352 с.

⁷ Давыдова Л.Н. Различные подходы к определению качества образования // Качество. Инновации. Образование.– М., 2005.– № 2.– С. 5–8.

Ilmiy taxlillar asosida quydagicha fikrni ilgari surishimiz mumkin. Ilmiy asosda ta'lim sifati – qabul qilingan ta'lim-tarbiya ta'limotining ijtimoiy talab va me'yorlarga (standartlarga) muvofiqligidir.

Raqamli ta'lim muhitida ta'lim sifatida quyidagi tarkibiy qismlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1) protsessual (ta'lim muassasasining ma'muriy-tashkiliy tuzilmasi, o'qituvchilarning uslubiy va psixologik-pedagogik tayyorgarligi, o'quv dasturi, o'quv rejalari va dasturi, moddiy-texnik bazasi va boshqalar);

2) natijaviy (quyidagi bloklardan tashkil topgan ta'lim: axborot, madaniy, qiymat-motivatsion, resurs).

Ushbu nuqtai nazardan kelib chiqib ta'lim sifatining protsessual tarkibiy qismi sharoit sifati va jarayon sifatini o'z ichiga olganligi bilan tavsiflanadi, bu esa ularning o'zaro yaqinroq aloqadorligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, "ta'lim sifati" tushunchasi ijtimoiy o'zgarishlar bilan uzluksiz yangilanib borilayotgani alohida ta'kidlash mumkin.

Yuqoridagi adabiyotlar tahlili asosida shuni aytish mumkinki, o'quv jarayonining sifati Ta'lim sifati tarkibiy qismlari va elementlarining o'zaro bog'liqligi va o'zaro bog'liqligi to'g'risidagi uslubiy ta'minot ta'lim jarayoni sifatining rolini aniqlash imkonini beradi. "Ta'lim sifati" tushunchasini o'rganish tarkibida ta'lim sifatining tarkibiy qismlaridan biri – ta'lim jarayoni sifatini o'rganish masalasi muhim o'rin tutadi. Ta'lim jarayoni murakkab, shu bilan birga ko'p komponentli jarayondir. Bu o'quvchining o'qituvchi bilan, o'quvchining o'quvchi bilan, o'quvchining tashqi dunyo bilan o'zaro munosabatini, turli faoliyat turlarini (o'quv, ijodiy, intellektual va boshqalar), jarayonni tashkil etish shartlarini, fikr-mulohazalarni, turli omillarni, va boshqalar. Bu tushuncha "ta'lim jarayoni" tushunchasidan kengroqdir. Ta'lim jarayonini pedagogik jihatdan mustahkam, izchil, ta'lim natijalariga erishish uchun maxsus tashkil etilgan muhitda o'quv sub'ektlari holatini doimiy ravishda o'zgartirib boradi.

References:

1. <https://lex.uz/docs/-4500926>
2. Калдыбаев С.К., Бейшеналиев А.Б. Качество образовательного процесса в структуре качества образования. Успехи современного естествознания. – 2015. – № 7 – С. 90-97
3. Гегель. Сочинения. Т.14. – М., 1958. – 440 с.
4. https://en.wikipedia.org/wiki/Georg_Wilhelm_Friedrich_Hegel
5. <https://lex.uz/docs/-4500926>
6. Калдыбаев С.К., Бейшеналиев А.Б. Качество образовательного процесса в структуре качества образования. Успехи современного естествознания. – 2015. – № 7 – С. 90-97
7. Гегель. Сочинения. Т.14. – М., 1958. – 440 с.
8. https://en.wikipedia.org/wiki/Georg_Wilhelm_Friedrich_Hegel